

RAZSTAVA KO JE OBLEKA NAREDILA ČLOVEKA

O študijskem krožku in pripravi občasne razstave Gorenjskega muzeja

V Kranju so 4. decembra 2012 odprli občasno razstavo *Ko je obleka naredila človeka* s podnaslovom *Razstava sto in več let starih oblačil iz Gorenjskega muzeja*. Pripravila jo je Tatjana Dolžan Eržen, pomagali pa so ji sodelavci Gorenjskega muzeja in člani študijskega krožka, ki ga je v okviru projekta *Oblačila 19. stoletja* v Gorenjskem muzeju leta 2014 prav tako vodila Tatjana Dolžan Eržen. Na odprtju je nastopila pevka skupina Bodeče Neže iz Kranja, ki kot del Akademске folklorne skupine Ozara poustvarja slovensko pesemsko izročilo, nastopa pa v kostumih, ki ponazarjajo oblačenje kmečkega prebivalstva na Slovenskem v različnih obdobjih 19. stoletja, kar se je primerno skladalo z vsebino. Razstava je bila v štirih prostorih pritličja kranjske Mestne hiše na ogled do 22. februarja 2015.

Muzej ljubiteljem in ljubitelji muzeju

Študijski krožki so eden od učinkovitejših načinov prenosa znanj ljubiteljev muzealcev in drugim strokovnjakom (tudi etnologom), hkrati in enako pomembno pa tudi obratno. Gorenjski muzej v Kranju si je s študijskim krožkom *Oblačila 19. stoletja* prizadeval, da bi oplemenitili znanje udeležencev krožka (in tudi drugih) o preteklem oblačenju ljudi na Slovenskem, in sicer predvsem zato, da bi bolje spoznali in tako tudi bolje dokumentirali predmete, povezane z oblačenjem v preteklosti, ki jih (večinoma v svojih depojih) hrani Gorenjski muzej. Učinki krožka – njegovi udeleženci so v letu 2014 sestajali v povprečju enkrat do dvakrat mesečno, vsakič pa so bili skupaj okrog pet ur – so bili nedvomno večplastni. Po eni strani so ljubiteljem, ki jih je Tatjana Dolžan Eržen povabila k sodelovanju predvsem na podlagi izkušenj iz vsakoletnih seminarjev Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti o oblačilni dediščini, omogočili podroben vpogled v zbirko oblačil Gorenjskega muzeja v Kranju, česar si mnogi, ki izdelujejo folklorne kostume ali se drugače ukvarjajo z interpretiranjem preteklega oblačenja, nadvse želijo; po drugi strani pa je Gorenjski muzej lahko uporabil znanje in delo ljubiteljev, ki so pomagali pri restavriranju predmetov in razstavi. Ob tem ne smemo pozabiti prijetnega druženja, ki je pri delu z ljubitelji izjemno pomembno, in vsestranske skrbi voditeljice krožka, da bi se udeleženci dobro počutili, redno prihajali na srečanja in dobili nova znanja in izkušnje, ki so si jih želeli. »Združitev strokovnega znanja in ljubiteljske zanesenosti pri raziskovanju in predstavljanju etnoloških tem praviloma prinese odličen rezultat pa tudi prijetno izkušnjo sodelovanja vsem udeležencem« (Dolžan Eržen 2005: 126), bi lahko zapisali tako za pripravo seminarjev kot za pripravo študijskih krožkov in razstav, za katere v Gorenjskem muzeju skrbi Tatjana Dolžan Eržen.

Tatjana Dolžan Eržen je v Gorenjskem muzeju študijske krožke začela voditi že leta 1994. Udeleženci so se v njih ukvarjali s sitarstvom, poslikanim pohištvom, digitalno fotografijo, keramiko, slamnkarstvom in drugimi temami. O študijskih krožkih, ki lahko pomembno prispevajo k širšemu uveljavljanju etnologije, je njihova voditeljica že pisala v Glasniku SED (Dolžan Eržen 2001), v sklepu razprave, objavljene v zborniku ob 20-letnici razvijanja študijskih krožkov, pa je izpostavila, da »[u]spešnost [študijskih krožkov] [...] zagotavlja prav povezanost ljubiteljev in strokovnjakov etnologov v skupnem cilju, ki ga dosežejo največkrat samoorganizirano na principu prostovoljstva. [...] V sodobno Slovenijo etnološki študijski krožki torej prinašajo vrsto vrednot, potrebnih za uspešno prihodnost in trajen skupnostni razvoj« (Dolžan Eržen 2012: 113).

Študijski krožki, vezani na različne teme etnološkega pogleda na preteklo ali sodobno realnost, nedvomno pozitivno vplivajo na dojetje etnologije v širšem prostoru, če jih organizira muzej, pa na uveljavljanje muzejskega dela in njegove skrbi za dediščino v družbi. In ne nazadnje: ljudem, ki se v študijski krožek vključijo, delovanje v njem omogoča prijetno in koristno preživljanje prostega časa, zaposlenim pa stik z ljudmi na terenu, ki ga je zaradi drugih – pogosto birokratskih obveznosti – manj, kot bi bilo za etnološko raziskovanje stvarnosti prav. Ob Tatjani Dolžan Eržen so iz Gorenjskega muzeja v Kranju na srečanja študijske skupine redno prihajali Helena Rant, zaposlena v oddelku za dokumentacijo, konservatorica Marjanca Jeglič in pa Irena Gortani Armanini, zaposlena prek javnih del. V študijskem krožku so sodelovali Olga Bevk, Branko Demec, Mojca Gubanc, Iva Legat, Alenka Pakiž, Tadeja Pance, Jana Vilman Proje, Andreja Stržinar, Jožica Šmid in Katarina Šrmpf; kadar je bilo le mogoče, sem se jim pridružil tudi sam. To je bila pisana in ravno prav številčna družina ljudi, poznavalcev in ljubiteljev oblačilne dediščine; z večino smo zaradi rednih srečavanj na seminarjih in ob drugih priložnostih že leta dobri znanci. V povabilu k sodelovanju januarja 2014 je bilo zapisano, da v »krožek vabimo ljudi, ki se že ukvarjajo z raziskovanjem ali poustvarjanjem oblačil iz preteklosti, ker računamo, da bo delo krožka prispevalo k večji uporabnosti našega kataloga. Za vas je sodelovanje v krožku priložnost, da se podrobneje srečate s kosi oblačil v zbirki Gorenjskega muzeja.« In tako je bilo.

V prvi polovici leta 2014 smo pri študijskem krožku pregledovali oblačila iz etnološke zbirke Gorenjskega muzeja in razmišljali o pripravi kataloga teh oblačil, ki bo predvidoma izšel leta 2015. Tehtali smo med željami, da bi katalog vključeval vsa v muzeju ohranjena oblačila – teh je okrog tisoč – z obsežnimi in natančnimi opisi, in realnimi možnostmi za izdajo. Sklep je bil sorazmerno preprost, a ne prav preprosto izvedljiv:

* Bojan Knific, dr. etn., kustos, Tržiški muzej, Muzejska 11, 4290 Tržič; bojan.knific@guest.arnes.si.

Kočemajke na razstavi *Ko je obleka naredila človeka*.
Foto: Helena Rant, 9. 12. 2014.

Nekaj udeležencev študijskega krožka pri pregledovanju moških telovnikov.
Foto: Helena Rant, 20. 5. 2014.

v katalogu bodo podrobneje predstavljena izbrana starejša oblačila iz zbirke Gorenjskega muzeja, predvsem oblačila, ki so se nosila v 19. stoletju in pred 1. svetovno vojno, ob tem pa tudi taka, ki so se v okviru pripadnostnega kostumiranja nosila še pozneje v 20. stoletju. Eno od pomembnejših izhodišč priprave kataloga naj bi bila tudi prilagojenost njegove vsebine in načina predstavitve ljubiteljem – katalog naj bi vseboval temeljne podatke o tem, kako in iz česa so bila izdelana, krojena ali oblikovana oblačila in dodatki ter podobne zanimivosti, tako da bi jih bilo mogoče v praksi poustvariti za folklorne skupine ali druge ljubitelje, ki se ukvarjajo s poustvarjanjem oziroma interpretiranjem preteklega oblačenja.

Izmenjava znanja med člani študijskega krožka je bila ob pregledovanju oblačil v prostorih Mestne hiše, kamor so sodelavci Gorenjskega muzeja na ogled in pregled prinašali predmete pretekle oblačilne rabe, izjemna. Poleg tega so člani krožka obiskali Minko Kocjanc, izdelovalko pripadnostnih kostumov, folklornico in kulturno delavko v Bohinju. Članom krožka je predaval krznar Marjan Petač, ki se ukvarja z rekonstruiranjem starih postopkov strojenja usnja, z izkušeno trgovko in poznavalko tekstilij Nežko Zlobko pa so določali materiale, iz katerih so bila narejena oblačila v 19. stoletju.

V drugi polovici leta so se člani študijskega krožka dejavnje vključili v pripravo same razstave. Komentirali so scenarij razstave, izbrano fotografsko gradivo, ogledali so si razstavo v Kamniku ob Dnevih narodnih noš in oblačilne dediščine *Mala maša po suknji praša*, po odprtju razstave v Gorenjskem muzeju pa srečevanja v letu 2014 zaključili s pregledom izbora oblačil, ki so shranjena v Škofjeloškem muzeju.

Priprava razstave

Oblačilna dediščina je na Slovenskem predvsem po zaslugi etnologov Marije Makarovič, Angelosa Baša in Janje Žagar sorazmerno dobro raziskana, spoznanja o njej so objavljena v številnih znanstvenih in strokovnih razpravah in knjigah; upal bi si trditi, da v splošnem na veliko višji znanstveni ravni kot marsikje v Evropi. K njenemu razumevanju in popularizaciji

sodobnih pričevanj o preteklem oblačenju ljudi na Slovenskem so svoje prispevali ljubitelji, bodisi z objavljanjem ljubiteljskih raziskovanj, pripravljanjem razstav ali z interpretiranjem preteklih načinov oblačenja v folklornih in njim sorodnih skupinah. A znanja nikoli ni dovolj, ljubitelji pa bi si želeli, da bi bilo vsaj tisto, kar o oblačilni dediščini hranijo slovenski muzeji, bolj dostopno javnosti.

Oblačila iz zbirke Gorenjskega muzeja so tistim, ki se z oblačilno dediščino srečujejo na izobraževanjih Javnega sklada Republike Slovenije za kulturne dejavnosti, precej znana, saj si je bilo dobršen del zbirke že mogoče ogledati na preteklih izobraževanjih, kljub temu pa zlasti izdelovalcem folklornih kostumov spoznavanja predmetov pretekle oblačilne kulture zlepa ni preveč. Najbolj skrbni poustvarjalci preteklih načinov oblačenja si želijo predmete pogledati od blizu, jih prijeti v roke in podrobno spoznati, da se potem lotijo izdelovanja novih, ki se starim zaradi različnih vzrokov le bolj ali manj približujejo. Težko dosegljiv cilj mnogih je, da bi bilo približevanje čim večje.

Koncept razstave je sledil ideji o predstavitvi predmetov iz zbirke Gorenjskega muzeja. V tem pogledu se je bistveno razlikoval od občasnih razstav, ki jih, na primer, meseca septembra že nekaj let pripravljajo na Dnevih narodnih noš in oblačilne dediščine v Kamniku in kjer izbor predmetov sledi vsebini oziroma izbrani temi. Cilj te razstave je bil predstaviti različne vsebine izključno z izbranimi predmeti Gorenjskega muzeja – kot je v osnutku scenarija razstave izpostavila njena avtorica, da se torej predstavi »dragoceno zbirko oblačil«, obiskovalce opozori, »da je bil odnos do oblačil nekdanj drugačen: obleka je bila vrednota, draga, dragocena, izražala je človekov socialni položaj in osebno vrednost«, obiskovalce podrobneje seznaniti »z načinom izdelave, popravljanjem in predelavo starih oblačil« in da se predstavi »nekatero sodobno poustvarjalce oblačilne dediščine«.

Tako so razstavili 213 kosov oblačil, opremljenih z osnovnimi podatki o njihovem izvoru, času nošenja in nekaterimi drugimi posebnostmi, ob tem pa na 12 plakatih izbrane teme tudi podrobneje predstavili. Med drugim so plakati na razstavi predsta-

vljali posebnosti in značilnosti oblačenja ljudi na Gorenjskem v 19. stoletju, pripadnostno kostumiranje, zanimivosti oblačilne dediščine Ratečanov, Bohinjcev in Kranjčanov, krojenje, šivanje in vzdrževanje oblačil, oblačenje otrok ipd. Besedilom so bile dodane fotografije, ki so ponazarjale zapise, in odlomki besedil ljudskih pesmi, ki so obiskovalce privabljali zaradi svoje navidezne preprostosti in vsebine, drugačne od sodobnosti. Ob tem so bile na plakatih zapisane kratke izjave članov študijskega krožka, ki zgovorno pričajo o njihovem odnosu do oblačilne dediščine. Naj jih izpostavim le nekaj – tiste, ki so se na pobudo, naj napišejo kratko misel, odzvali prvi. Olga Bevk, upokojena šivilja in izdelovalka kostumov iz Kranja, je povedala, da jo je »[p]ritegnila [...] lepota izdelave oblačil naših prednikov.« Brane Demec, zbiralec starih oblačil, garderober in častni član Akademске folklorne skupine France Marolt, je zapisal, da se je po naključju znašel v folklorni skupini, a ga je ta pripeljala »do strasti raziskovanja starih oblačil, do iskanja, kaj bom še našel v tem zakladu.« Iva Legat, izdelovalka folklornih kostumov iz Radovljice, je povedala, da so ji všeč »stare obleke; več ko jih zašijem, bolj občutim do njih spoštovanje zaradi ljubezni in znanja, ki sta všita v vsako ohranjeno oblačilo.« Andreja Stržinar, samostojna podjetnica ter izdelovalka folklornih in njim sorodnih kostumov, je poudarila, da do »starih oblačil čutim strast, občudovanje do te izdelave.« Jožica Šmid, garderoberka pri Akademski folklorni skupini Ozara iz Kranja in izdelovalka folklornih kostumov, je zapisala, da jo »[s]tara oblačila [...] navdihujejo zaradi lepih materialov, natančne izdelave, lepih vezenin, njihove patine.« Jana Vilman, modna oblikovalka, ki se ukvarja z interpretiranjem oblačilne dediščine, je povedala, da »[s]tara oblačila skrivajo življenjske zgodbe minulega sveta, v njih so skrita znanja, ki jih danes na novo odkrivamo, zato so morje inspiracij za nove kreacije.«

Težko je reči, kaj od razstavljenega je obiskovalce najbolj zanimalo. Ljudi je vsekakor pritegnilo, da so v roko lahko prijeli in si na glavo položili avbo – obnovljeno avbo, v osnovi izdelano pred približno stoletjem, ki jo sicer hrani Gorenjski muzej. Člani študijskega krožka so se navduševali nad mojstrsko izdelanimi špenzerji, zanimiv je bil pogled na kožuhe, pa tudi spodnja krila, kočemajke, peče, rute in vsa druga razstavljena oblačila. Zanimivi predmeti so tako prišli do občinstva – samo v prvem mesecu si je razstavo ogledalo več kot tisoč ljudi – razkrivali pa so tudi druge zgodbe, povezane s preteklim oblačenjem: kako oblačila preidejo v pripadnostne kostume, kakšne so bile razlike v oblačenju med meščani in kmeti, kakšne posebnosti je mogoče izluščiti iz preteklega oblačenja ljudi na posameznih območjih na Gorenjskem, kako skrbno so ljudje oblačila popravljali, jih dolgo nosili in ponosili. Povsem ponosen in do kraja izrabljenih v muzejih skoraj ni, ker odslužijo svojemu namenu in se spremenijo v krpe za brisanje prahu ali tal, za zaščito vrednejših premetov ipd. Ostajajo pa marsikateri drugi – predvsem tisti, ki s(m)o jim muzealci, ljubitelji in drugi, ki jim je mar za oblačilno dediščino, pripisali vrednost in jih zato zbiramo, hranimo in razstavljamo.

Literatura

DOLŽAN ERŽEN, Tatjana: Etnologija in študijski krožki. *Glasnik SED* 41 (1–2), 2001, 100–104.

DOLŽAN ERŽEN, Tatjana: Etnološki študijski krožki za našo samozavest. V: Nevenka Bogataj idr. (ur.), *Študijski krožki – od zamisli do sadov v prvem desetletju*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2005, 118–127.

DOLŽAN ERŽEN, Tatjana: Študijski krožki med preteklostjo in prihodnostjo. V: Nevenka Bogataj idr. (ur.), *Študijski krožki: Iz korenin k novim izzivom za življenje v skupnosti*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2012, 93–113.